

Мовою документів висвітлюються різнобічні аспекти проведення репресій як у різних верствах суспільства, так і в партійно-радянських структурах, коли й самі кати і донощики часто ставали жертвами.

Підтвердженням того факту, що репресії продовжувались і в наступні роки, є публікації документів останнього розділу "Механізми проведення масових репресивних операцій Вінницьким обласним УНКВД весною 1938 р.". Документи цього розділу вже були опубліковані О.Лошицьким в журналі "3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ". Автори збірника пішли на передрук вже опублікованих документів, виходячи з міркування необхідності аналізу діяльності Вінницького обласного УНКВД періоду проведення масових репресій в 1938 р. Для цього використовуються витяги документів, що ввійшли до архівно-слідчої справи колишнього начальника Вінницького обласного УНКВД І.М.Корабльова.

Документи свідчать, що між відділами існувало своєрідне змагання щодо досягнення більш високих показників щодо зізнання в різних "антирадянських злочинах", бо щоденно ввечері Корабльову доповідали про хід проведення масових операцій і кількість тих, хто визнав себе винним. Особливо вказувалось на численні формування шпигунських резидентур польської та німецької розвідок. Виявляється, що до арешту осіб цих категорій вимагалось менше матеріалів, ніж для арешту інших національностей. Тобто, роблять висновок автори збірника, існував національний підхід, який прищеплювали керівні директиви НКВД СРСР та НКВД УРСР, хоча він і не був визначальним у всі періоди проведення політичних репресій.

Вражаючими є факти досягнення лімітів на арешти та репресії, коли при ліміті області у розмірі 3400 чоловік, заарештовано було в квітні 1938 року 2500 осіб. Для того, щоб виконати ліміт, Корабльов попросив управління НКВД УРСР виділити йому додатково 300-500 чоловік, після чого Вінницьке управління отримало дозвіл розстріляти ще 400 чоловік. Повністю ліміт був виконаний тільки в травні місяці. Всього протягом весни 1938 року було репресовано 3448 чоловік, що перевищувало запланований ліміт на 48 чоловік.

Завершується збірник статтею начальника відділу реабілітації Військової прокуратури Центрального регіону України полковника юстиції А.І.Амонса "Вінницькая трагедия. Факты и комментарии", в якій акцентується увага на історії отримання документів та матеріалів масових репресій вінничан в роки "успішного" будівництва соціалізму в СРСР.

Збірник виграє і від аналітичних статей, які відкривають кожний розділ, даючи загальну характеристику документів, акцентуючи увагу читача на найбільш важливих моментах.

На нашу думку, проведене наукове дослідження є цінним джерелом для вивчення репресивно-каральної політики комуністичного режиму на території області з одного боку, та викладенням точок зору вінницьких дослідників цієї проблематики з іншого, що має наукове значення для сучасної історіографії.

М.М.Кравець

ХОЛМЩИНА І ПІДЛЯШШЯ. ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ. К., РОДОВІД, 1997. – 384 С.

Холмщина і Підляшшя - споконвічні українські землі. Вони входили до складу Київської Русі. Та через складні політичні обставини були відірвані від основної частини українських земель. Усе ж протягом сторіч підтримували з ними економічні і духовні зв'язки. Це знайшло свій вияв, зокрема, в єдиній українській культурі.

У рецензованій монографії великий авторський колектив, очолюваний Валентиною Борисенко, дослідив цілий ряд важливих історико-етнографічних проблем Холмщини й Підляшшя.

Після змістовного вступу у праці дається історична і лінгвістична характеристика краю.

Залишки поселення на Середньому Побужжі сягали часів неоліту, а довкола Берестя - мезоліту. Характерними пам'ятками Зарубинецької культури є могильники у Великих Гриневичах біля Більська Підляського та в Клениках біля Берестя. Ця культура стикалася із пшеворською. Ранньосередньовічні поселення займали територію між обома притоками Бугу - Ливцем і Нурцем. Після відносно сприятливого періоду для поселень у Х-ХІІІ ст. прийшов час виснажливих воєн, який тривав протягом ХІІІ-ХІV ст.

На Підляшші у ХV-ХVІІ ст. велику соціальну групу становили селяни, які перебували у феодално-кріпосницькій залежності від поміщиків. Виникли міста, зокрема, Дорогичин і Більськ.

Змістовний аналіз українського етносу на Холмщині та Підляшші в ХІХ-ХХ ст. Важливий висновок про те, що корінне населення на початку ХІХ ст. зберегло своє українське етнічне обличчя. Проте вже тоді розгорнувся процес колонізації. Згодом російська адміністрація проводила русифікацію. Як зламна подія в історії Холмщини та Підляшшя, названий указ царя Миколи ІІ від 30 квітня 1905 р., який дозволив міняти православне віросповідання на інше. В результаті на латинський обряд перейшло близько 170 тис. колишніх українців-уніатів. Вони стали поляками. Проте розгортався український національний рух. У 1907 р. створено Товариство ім.Т.Шевченка в Кобилянах та Товариство "Просвіта" з осередками у Грубешеві та Сідлцях. Крім того, у Грубешеві виникло українське видавництво.

Український національний рух посилювався в роки першої світової війни. У вересні 1917 р. в Києві відбувся Всенародний з'їзд Холмщини. Його гостем був М.Грушевський, який народився в Холмі. В кінці 1918 - на початку 1919 р. Холмщина була окупована польськими військами. У складі Польщі вона перебувала до 1939 р. У книзі простежено політичне становище окупованих земель. Українське національне життя обмежувалося. Православні церкви руйнувалися.

Із знанням справи досліджено історію Холмщини та Підляшшя в період другої світової війни. У 1944 р. Кремль передав їх Польщі. Інтереси корінного українського населення не були враховані. В наш час проблема збереження етнічної культури українців Польщі потребує державної підтримки.

В окремій частині книги вказані особливості говору українців Холмщини й Підляшшя - одного з діалектів української мови.

Цікавий фактичний матеріал про господарську діяльність, народне житло, народний одяг, повсякденну їжу, ритуальні страви, ремесла й народне мистецтво.

Вдумливо висвітлена духовна та усна народна творчість Холмщини та Підляшшя. Читач знайде матеріали про календарні обряди, писанки, народні вірування, фольклор, живопис.

Зібрані авторами матеріали цінні для вивчення історії Холмщини й Підляшшя. Вони публікуються переважно вперше. Наприклад, Галина Вишневіч записала більшість фольклорного матеріалу від своєї матері. Обидві народилися в містечку Тишівцях на Холмщині. Записи зроблені дуже старанно. Автор цих рядків, який проживав біля цього містечка й часто бував у ньому, підтверджує це.